

УДК 347.191.11

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.39>

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Комарницька І.І.,*доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права та процесу
Національний університет «Львівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти***Буцяк М.М.,***студентка III курсу
Інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Комарницька І.І., Буцяк М.М. Загальні положення права інтелектуальної власності в Україні.

Стаття присвячена дослідженню загальних положень права інтелектуальної власності в Україні. У статті зазначається, що в останні десятиліття стрімко зростає важливість захисту прав власності в інтелектуальній сфері. Здійснено теоретичне та практичне розуміння природи права інтелектуальної власності на підставі аналізу чинного законодавства та наявних наукових, методичних та публіцистичних матеріалів. Наведено перелік законів, які регулюють діяльність у сфері інтелектуальної власності, як на національному рівні, так і на міжнародному. Цікаво відзначити, що в Україні є досить багато спеціальних законодавчих актів, що регулюють вищезазначену діяльність. Акцентовано увагу на адаптації українського законодавства до системи права Європейського Союзу. Наведено міжнародні нормативно-правові акти, які регламентують захист права інтелектуальної власності. Розглядаються наукові та нормативні підходи до визначення поняття права інтелектуальної власності. Встановлюється, що це поняття можна розглядати у двох розуміннях: об'єктивному і суб'єктивному. У об'єктивному розумінні у юридичній літературі право інтелектуальної власності розглядається як система правових норм, що регулює однорідні суспільні відносини в сфері інтелектуальної власності. В суб'єктивному сенсі право інтелектуальної власності розглядається, як особисті майнові та немайнові права фізичних осіб, які згідно до чинного законодавства належать авторам за результати інтелектуальної діяльності. Окрема увага приділена тлумаченню понять майнові та немайнові права інтелектуальної власності. Майнова інтелектуальна власність – це права автора на отримані результати від його творчої діяльності, аналогічні майновим правам тих, хто своєю працею створює матеріальні об'єкти (пристрої, прилади, механізми, нові інформаційні технології тощо). Немайнові права

інтелектуальної власності є сукупністю моральних, психічних, раціональних, інтелектуальних та інших прав людини, які за своєю природою не можуть бути відчужені від власника. Здійснено порівняльний аналіз між правом інтелектуальної власності та правом власності загалом, а також проаналізовано їх співвідношення.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, право власності, об'єктивне розуміння права інтелектуальної власності, суб'єктивне розуміння права інтелектуальної власності, немайнові права інтелектуальної власності, майнові права інтелектуальної власності.

Komarnytska I.I., Butsyak M.M. General Provisions of Intellectual Property Rights in Ukraine.

The article is devoted to the study of the general provisions of intellectual property law in Ukraine. The article notes that the importance of protecting property rights in the intellectual sphere has been growing rapidly in recent decades. A theoretical and practical understanding of the nature of intellectual property rights was carried out based on the analysis of current legislation and available scientific, methodical and journalistic materials. The list of laws that regulate activities in the field of intellectual property, both at the national and international level, is given. It is interesting to note that in Ukraine there are quite a lot of special legislative acts regulating the above activities. Attention is focused on the adaptation of Ukrainian legislation to the legal system of the European Union. International legal acts regulating the protection of intellectual property rights are given. Scientific and regulatory approaches to defining the concept of intellectual property rights are considered. It is established that this concept can be considered in two ways: objective and subjective. In an objective sense, in the legal literature, intellectual property law is considered as a system of legal norms that regulates homogeneous social relations in the field of intellectual property. In a subjective sense,

the right of intellectual property is considered as personal property and non-property rights of natural persons, which according to the current legislation belong to the authors for the results of intellectual activity. Special attention is paid to the interpretation of the concepts of property and non-property intellectual property rights. Property intellectual property is the author's rights to the results obtained from his creative activity, similar to the property rights of those who create material objects with their labor (devices, devices, mechanisms, new information technologies, etc.). Non-property intellectual property rights are a set of moral, mental, rational, intellectual and other human rights, which by their nature cannot be alienated from the owner. A comparative analysis was made between intellectual property law and property law in general, and their relationship was also analyzed.

Key words: intellectual property rights, property rights, objective understanding of intellectual property rights, subjective understanding of intellectual property rights, non-property intellectual property rights, property intellectual property rights.

Постановка проблеми. Упродовж багатьох років в Україні внаслідок планової економіки майже не існувало законодавчих актів, які б регулювали охорону прав інтелектуальної власності. В сучасних умовах глобалізації та інновацій без інституту інтелектуальної власності важко уявити економічні відносини. Об'єкти права інтелектуальної власності широко використовуються у господарській діяльності та особистому житті громадян, а результати розумової діяльності є основою повноцінного існування суспільства. Тому продукти інтелектуальної роботи людини мають велику цінність і є рушієм економічного та культурного зростання. За часи незалежності України сформували відповідну законодавчу базу для регулювання відносин інтелектуальної власності. Ця правова база гарантує учасникам можливість вільно реалізовувати свої права та отримувати державну підтримку від уповноважених державних органів, а також при зверненні до суду. На сьогодні, Україна є учасником багатьох міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, які є впроваджені в національне законодавство. Наразі все більшого розвитку набувають питання, пов'язані з забезпеченням ефективних правових механізмів захисту інтелектуальної власності. Вищезгадане стає ще більш важливим у світлі процесу європейської інтеграції, який вимагає гармонізації українського законодавства із законодавством Європейського Союзу.

Стан опрацювання цієї проблематики. У вітчизняній юридичній науці було здійснено ряд досліджень, присвячених загальним положенням

права інтелектуальної власності. Окремі питання, пов'язані з правом інтелектуальної власності, висвітлювалися у навчальних посібниках та наукових статтях. Питанню правового регулювання права інтелектуальної власності були присвячені праці багатьох дослідників, серед яких важливе місце займають роботи: А.В. Аксютіної, І.Ю. Гришко, Е.Є. Еннан, К.Е. Косяченко, В.О. Кучера, Л.В. Леонтьєвої, О.В. Нестерцової-Собакарь, О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького, В.О. Семкова, М.С. Уткіної, О.І. Харитонової, Р.С. Шандри, Г.Б. Яновицької.

Метою статті являється дослідження та аналіз загальних положень права інтелектуальної власності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Термін «інтелектуальна власність» уперше був використаний у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яка була прийнята у Стокгольмі 14.07.1967 року. Раніше в Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів (09.09.1886 року) також використовувався таке поняття, як: «результати інтелектуальної діяльності» в галузях промисловості, науки, літератури та мистецтва [1].

Формування українського законодавства щодо регулювання сфери інтелектуальної власності розпочалося з прийняттям 07.02.1991 року Закону України «Про власність». Цей закон містить спеціальний розділ VI «Право інтелектуальної власності». Згодом 21 квітня 1993 року був прийнятий Закон України «Про охорону прав на сорти рослин», який заклав основу для формування сучасної правової системи інтелектуальної власності в Україні. Наприкінці 1993 року Верховною Радою України було прийнято низку законів щодо сфери інтелектуальної власності, а саме: закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про племінне тваринництво», положення яких були опубліковані 15 грудня того ж року. 23.12.1993 р. був прийнятий Закон України «Про авторське право і суміжні права» [2].

Загальні засади щодо охорони права громадян на свою творчу діяльність містяться у Конституції України, у ст. 41, в якій зазначено, що кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності. Відповідно до абзацу 1 ст. 54 Основного Закону кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [3]. Отже, Конституція встановлює принцип свободи творчої діяльності в усіх сферах діяльності, включаючи літературу, мистецтво, науку. Гарантований

захист інтелектуальної власності, прав та інтересів авторів як конституційний принцип визначає захист авторських прав, а також інших сфер інтелектуальної власності [4].

Правові засади регулювання та захисту виключних прав інтелектуальної власності в Україні викладені в Книзі четвертій «Право інтелектуальної власності» ЦК та Книзі п'ятій ЦК (глави 75 і 76), яка регулює договірні підстави розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, а також у низці спеціальних законів і підзаконних актів та міжнародних договорів [5].

Також, визначення поняття «права інтелектуальної власності» закріплене в Цивільному кодексі України (далі ЦК України). Ст. 418 ЦК України визначає право інтелектуальної власності, як: право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом [6].

Виходячи з цього визначення, можна зробити наступні висновки: по-перше, права інтелектуальної власності визнаються державою та прописані в законі; по-друге, захист і охорона здійснюються у встановленому законом порядку; по-третє, ці права стосуються відповідних об'єктів, визначених законодавством України, в тому числі міжнародними правовими актами. До таких об'єктів належать насамперед результати інтелектуальної й творчої діяльності та деякі інші прирівняні до них об'єкти, що становлять спеціальний перелік, встановлений національним законодавством з урахуванням міжнародних зобов'язань, взятих на себе державою [7, с. 62].

Розглядаючи поняття «право інтелектуальної власності», потрібно мати на увазі, що воно може вживатися як у суб'єктивному, так і в об'єктивному значенні, і часто використовується для позначення елементів правоздатності (правосуб'єктності) особи, у тому числі в ЦК України. Це тому, що в цивільному праві традиційно розрізняють право власності у об'єктивному розумінні та право власності у суб'єктивному розумінні. В об'єктивному сенсі розуміють сукупність правових норм, що регулюють майнові відносини, є правовою основою існування та реалізації права власності, належать певному суб'єкту, тобто права власності в суб'єктивному розумінні [8].

Об'єктивному праву інтелектуальної власності притаманні такі характеристики:

- як система правових норм;
- правові норми, що регулюють однорідні суспільні відносини.

Суспільні відносини, які регулюються цими правовими нормами, виникають в зв'язку із створенням, використанням, охороною й захисту результатів інтелектуальної та творчої діяльності.

Норми об'єктивного права інтелектуальної власності виражені в джерелах права інтелектуальної власності. Ці джерела можна поділити на дві групи. Перша група – це міжнародні джерела права інтелектуальної власності, тобто договори, угоди, конвенції, ратифіковані Верховною Радою України. Відповідно до ст. 9 Конституції України, такі договори є частиною національного законодавства України. Варто згадати такі міжнародні джерела:

- Договір про патентну кооперацію (19.06.1970 року);
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків (14.04.1981 року);
- Паризька конвенція про охорону промислової власності (20.03.1883 року);
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (09.09.1886 року);
- Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією (20.12.1996 року).

Друга група включає внутрішні джерела прав інтелектуальної власності і може бути поділена на закони та підзаконні нормативно-правові акти. З усіх законів найвищу юридичну силу має Конституція України, яка закріплює загальні засади реалізації та захисту прав інтелектуальної власності. Найважливішим нормативним актом щодо інтелектуальної власності у джерелах права є ЦК України. Крім Цивільного кодексу України, правовідносини в сфері інтелектуальної власності регулюються й іншими законами. Значну категорію джерел права складають підзаконні нормативно-правові акти, тобто укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази різних міністерств України тощо [9, с. 12].

Право власності в суб'єктивному розумінні визначають як права, які особа має щодо певного майна, які вона на законних підставах здійснює добровільно, незважаючи на бажання інших осіб. Зазвичай у цивілістиці право власності у суб'єктивному розумінні також трактується як право людини володіти, користуватися й розпоряджатися чим-небудь для власної вигоди. Саме в такому суб'єктивному розумінні відображається сутність права власності як абсолютної влади особи над об'єктами, визнаними іншими особами [8].

Змістом суб'єктивного права інтелектуальної власності є особисті немайнові права та особи-

сті майнові права інтелектуальної власності [9, с. 17]. Майнові права інтелектуальної власності у цивільному законодавстві – це права автора на результати від своєї інтелектуальної творчої діяльності, що надають його власнику виключне право щодо вільне використання інтелектуального продукту та економічне використання результатів інтелектуальної творчої діяльності. Немайнові права – це права, які по своїй суті не є відчужуваними від його власника і гарантують духовне привласнення результатів творчої діяльності [1].

Ми вважаємо, що необхідно звернути увагу на важливий аспект права інтелектуальної власності, а саме на співвідношення права власності й права інтелектуальної власності. У відповідності до ст. 419 ЦК України право власності на річ та право інтелектуальної власності не залежать одне від одного. Адже, перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не завжди означає перехід права власності на річ. І, відповідно перехід права власності на річ не завжди означає перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності [6].

Іншими словами, право інтелектуальної власності – це одна група, а право власності річ (продукт), втілений у творі, винаході чи корисній моделі – інша. Таким чином, суб'єкт права інтелектуальної власності – це одна категорія, а власник чогось – інша категорія суб'єктів права [10]. Для прикладу, художник, який володіє правом інтелектуальної власності на твір мистецтва, залишається власником цих прав, навіть якщо права власності на фізичний об'єкт (твір мистецтва) передаються іншій особі. Іншими словами, він купляє лише картину, однак, не права інтелектуальної власності на зображений на ній твір [11]. Варто наголосити, що право інтелектуальної власності виникає лише після реєстрації отриманих результатів від творчої діяльності у відповідному державному органі. Така реєстрація стає обов'язковою для усіх об'єктів промислової власності та засобів індивідуалізації учасників цивільних відносин, тоді як для об'єктів авторського права (що підтверджує пріоритетність результатів літературної та художньої творчості) реєстрація є бажаною. Також, права інтелектуальної власності, мають фіксовану тривалість. Вони закінчуються через певний проміжок часу, після чого об'єкт права інтелектуальної власності стає загальним надбанням [12, с. 18].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступний висновок, що на відміну від багатьох інших систем цивільного права, право інтелектуальної власності почало формуватися значно пізніше, а розвиток законодавства України в сфері інтелектуальної власності розпочався лише у 1991 році. Доцільно наголосити, що Україна має сучасну правову базу для захисту

інтелектуальної власності. У Конституції України є закріплено гарантії свободи інтелектуальної діяльності в Україні. Правовідносини в сфері інтелектуальної власності регулюються також Цивільним кодексом, іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами. Поняття права інтелектуальної власності знаходить своє вираження у Цивільному кодексі України. Право інтелектуальної власності у цивільному законодавстві можна розглядати у двох значеннях: об'єктивному і суб'єктивному. Слід пам'ятати, що право інтелектуальної власності та право власності є різними інститутами цивільного права і їх не слід ототожнювати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Косяченко К.Е. Зміст та особливості правового регулювання і реалізації права інтелектуальної власності в контексті цивільно-правових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 118–121.
2. Стаття 418. Поняття права інтелектуальної власності: науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. URL: <https://sites.google.com/site/allukrnet/yurydychna-osvita/civilne-pravo/naukovopracticnij-komentar-civilnogo-kodeksu-ukrayini/statta-418-ponatta-prava-intelektualnoie-vlasnosti> (дата звернення: 15.02.2023).
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Леонтєва Л.В. Види юридичної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 189–191.
5. Цивільне право України: підручник: в 2 т./ Г.Б. Яновицька та ін.; за ред. В.О. Кучера. Львів: «Новий Світ-2000», 2014. Т. 1. 444 с.
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.02.2023).
7. Право інтелектуальної власності: *акад. курс: підруч. для студ. вищих навч. закладів* / О.П. Орлюк та ін.; за ред. О.Д. Святоцького. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.
8. Харитонова О.І. До визначення права інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 51. С. 51–59.
9. Семків В.О., Шандра Р.С. Інтелектуальна власність: *підручник для студентів неюридичних факультетів*. Львів: Галицький друкар, 2015. 280 с. С. 12

10. Еннан Е.Є. Право інтелектуальної власності та право власності: проблеми співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 41. С. 114–121.
11. Гришко І.Ю., Уткіна М.С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 4. С. 26–30.
12. Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / А.В. Аксютіна та ін.; за ред. О.В. Нестерцової-Собакарь. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.